

верситету, дослідника Українських Карпат була майже не відома в Україні); “Одна з ранніх фольклористичних праць Галичини” Романа Кирчіва, присвячена недослідженому матеріалу “Про польські і українські народні пісні”, який належав фольклористу Людвіку Пйонткевичу (1801—1876), “Малодосліджене джерело XV—XVIII століть з історії матеріальної і духовної культури українського народу” Олега Антоновича (йдеться про архівний комплекс пам’яток (збірка налічує 6541 одиницю), досі не опрацьований дослідниками львівської старовини. Тут же опубліковано 57 листів Філарета Колесси та Михайла Грушевського із передмовою Ксенії Колесси (“Взаємне листування Філарета Колесси”) з її ж коментарями та 11 листів Ярослава Пастерника до Володимира Гнатюка із вступним словом та коментарями Тараса Романюка. Завершують цей розділ публікації автобіографічних матеріалів Стефана Таранушенка (подав Микола Крячок) та інформація “Музеї просто неба і проблеми їх становлення в Україні” Архипа Данилюка.

В останньому розділі “Критика і бібліографія” опубліковані огляди та рецензії: Миколи Мушинки “Дослідження з етнографії та фольклору русинів-українців у Словаччині та Чехії” Віри Білоус “Публікації з питань етнографії у галицькій періодиці 50-х років XIX століття”, Оксани Сапеляк “Питання етнографії на сторінках “Записок НТШ. 1899—1937 роки”, Івана Гуньовського “Етнографія України” (за редакцією проф. С. А. Макарчука, автори А. С. Макарчук, Ю. Г. Гошко, Р. Ф. Кирчів, З. М. Бичко, М. І. Мозлир, М. Е. Рожик, О. М. Росінський — Львів. Світ, 1994. — 520 с.); Архипа Данилюка “С. П. Паклюк. Традиційне хліборобство України, агротехнічний аспект” — К. Наук. думка, — 1991. — 224 с.; Романа Сілецького “Г. К. Кожелянко. Поселення та житло українців Івано-Франківщини та Буковини” — Альберта, 1992, Олега Купчинського “Тадеуш і Малгожата Лопаткевич. Мала сакральна архітектура на Лемківщині” — Нью-Йорк. Фундація дослід-

жування Лемківщини. 1993. — 490 с. Степана Павлюка “Г. Г. Стельмашук. Традиційні головні убори українців” — К. Наук. думка. 1993. — 240 с. Ростислава Крамара. “Пісні Тернопільщини” Календарно-обрядова та родинно-побутова лірика. Пісенник / Упорядники С. І. Стельмашук, П. К. Медведик. — К. Музична Україна, 1989. — Вип. 1. — 495 с.; Пісні Тернопільщини. Історичні, баладні, жартівливі, танцювальні пісні та коломийки, пісні літературного походження. Пісенник / Упорядник С. Стельмашук, П. Медведик. — К., Музична Україна. — 1993. — Вип. другий. — 696 с.; Романа Кирчіва “Міліца Якубець-Семкомова. Слов’янська пісня людова в польських перекладах доби романтизму” Броцлав: Видавництво Університету Вроцлавського. — 1991. — 308 с. (польською мовою); його ж “150 українських байок, загадок, гуморесок і переказів людових. Вибрав, переклав і опрацював Ян Мирослав Касьян” — Туринь, 1994, 438 с. (польською мовою), Ортепа Опільського “З невичерпної криниці” Казки українських Карпат Запис і упорядкування М. Зінчука, Львів, Каменяр. — 1994. — 304 с. Чарівне кресало. Українські народні казки на Волині і Полісся / Запис і упорядкування О. Ошуркевича. — Львів, Каменяр, 1995. — 158 с.; Казки Західного Поділля. Антологія / Зібрав і упорядкував П. Медведик, Тернопіль, 1994. — 350 с.; Писана керниця. Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібрав і впорядкував В. Сокл. — Львів: Каменяр. 1994. — 260 с.; Григорія Дем’яна “Видання українських повстанських пісень”

Перелічені в рецензії назви збірок та досліджень свідчать про те, що в останні роки, незважаючи на матеріальну скруту, український фольклор і фольклористика має певні здобутки, а вихід у світ 230 тома “Записок НТШ” підтверджує думку, що українські народознавчі науки перебувають на піднесенні.

Михайло ПАЗЯК

Київ

ВИДАННЯ АЛЬБОМУ ДЕ ЛЯ ФЛІЗА

Як відомо, визначні пам’ятки наукової думки приречені на особливе “життя” Унікальна рукописна спадщина Доменіка П’єра (Дем’яна Петровича — як він називав себе в Україні) Де ля Фліза — француза за походженням, військового лі-

каря за фахом, дослідника за покликанням — не виняток. Волею долі більшу частину свого життя, після полону в листопаді 1812 року, Де ля Фліза прожив в Україні. Спостережливий і освічений чужинець, він не зміг лишитись осторонь

збирацько-пошукової роботи, що розгорталася під впливом Російського географічного товариства, а згодом — Комісії для опису губерній Київської навчальної округи, що мала характер наукового товариства. Підсумком його підспрямованих подорожей протягом 1848—1857 років стали дев'ять так званих рукописних альбомів. Крім численних поліхромних малюнків, вони містять краєзнавчий та етнографічний опис Київщини з величезною кількістю різноманітних статистичних, географічних, медичних, біологічних та інших відомостей. Належно опінені ще за життя автора, нинішнім науковцям і широкому загалу читачів унікальний доробок “чужинця” був майже невідомий.

Перелік прізвищ діячів української науки, які в різні часи зверталися до його творчої спадщини, вказує на непересічність цієї постаті: історик української науки, літературознавець і етнограф М. Петров, який відкрив ім'я дослідника, академік М. Біляшівський, який одним із перших дав ґрунтовний опис рукописних альбомів, М. С. Грушевський, який вмістив кілька малюнків з альбомів Де ля Фліза в “Ілюстрованій історії України” (Київ—Львів, 1913), а також історик О. М. Лазаревський, видатний етнограф і антрополог Ф. К. Вовк, якому стали у пригоді акварельні малюнки для аналізу народного костюма, особливостей поховального обряду українців; відомий славіст академік М. П. Алексєєв тощо. Нову хвилю інтересу до “чужинця” в новітні часи викликали інтенсивні наукові пошуки українського етнографа В. Ф. Горленка — він зробив спробу визначити кількість альбомів, їх місцезнаходження і охарактеризувати зміст з погляду етнографа. Ці пошуки були продовжені В. Т. Скуратівським.

В останні десятиліття найбільш активно окремі фрагменти праць Де ля Фліза вводилися до наукового користування саме етнологами — зокрема в монографії, присвяченій етнографії Києва і Київщини (К., 1986), було вміщено 16 акварельних малюнків. Згадувалися його праці також мистецтвознавцями, економістами і демографами, спеціалістами у галузі медицини, краєзнавцями. За даними Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, за останні 20 років один із найбільш інформативних альбомів — “Медико-топографічний опис... Київської округи...” використовувався понад 80 разів 60-ма дослідниками — що, природно, не могло не позначитися на фізичному стані рукописів.

Тримаючи тепер у руках виданий перший том рукописних праць Де ля Фліза, що

містить три його альбоми з п'яти, які зберігаються в Києві в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, а саме: факсимільну частину альбому “Етнографічні описи селян Київської губернії...” (1854 р. 154 стор.), в “Додатках” доповнені альбомом “Костюми селян Київської губернії” (1851, 5 арк.), а також кольоровими малюнками та топографічними картами, зокрема з альбомів “Медико-топографічний опис державних маєтностей Сквирської округи...” (1849 р.) (для публікації взято 4 малюнка і карту) і “Медико-топографічний опис державних маєтностей Київської округи... Мала Чернявка Сквирського повіту” (1848) (опубліковано 17 малюнків), розумієш, яку величезну працю довелося здійснити упорядникам, скільки перешкод здолати, щоб попри всі труднощі, доробок “чужинця” вийшов із архівного сховища до широкого читача.

Підготовка до друку даного видання була проведена співробітниками Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України (під загальною науковою редакцією В. І. Наулка). Комплексний характер пам'ятки вимагав і відповідного підходу до її опрацювання. Тому до роботи були залучені співробітники різних інституцій НАН України: Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена, Інституту ботаніки ім. Холодного, Інституту археології, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського тощо. Вихід у світ рукописної спадщини став можливим також завдяки фінансовій підтримці ЮНЕСКО, а також Кафедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків Університету Альберта (Канада) (зокрема, вміщені у виданні фоторепродукції були зроблені Олексієм Йорком на плівці “Кодак” переданій фондом Гуцуляків та професором Богданом Медвідським) та АТ “Август”

Маємо неодноразові свідчення налзвичайно відповідального підходу колективу упорядників до видання пам'ятки. Це стосується дотримання всіх загальноприйнятих вимог до такого роду публікації: факсимільна передача текстів (відповідно, мовами оригіналу — французькою та російською, і без втручання в зміст текстів); паралельно французький текст подано в перекладі українською мовою (переклад зроблений З. П. Борисюк); “Археографічний опис альбомів”, ґрунтовна “Передмова” (автори В. І. Наулко, В. Ф. Горленко) і розгорнуті “Коментарі” (автори О. А. Брайчевська, Н. В. Карповець, В. І. Наулко,

В. А. Старков, Ю. В. Філіпова, С. П. Сегеда, Г. О. Білявський за консультативною участю співробітників різних наукових установ) тощо.

Сподіваємося, дане видання стане помітною подією в сучасному науковому процесі. Маємо на увазі віднайдені Всеволодом Науком разом із Дарією Триндяк і професором Ярославом Матвішиним нові біографічні відомості про Де ля Фліза. Про цілеспрямованість та масштабність пошуку свідчить його діапазон, до нього були залучені архіви Бібліотеки Св. Женев'єви та Історії армії, фундації Доси-Т'єр, Музеї Почесного Легіону і лицарських орденів. Віддамо належне наполегливості дослідників прочерку замість дати народження "чужинця", скупості його біографічних відомостей, що без змін кочували з однієї праці в іншу, треба було покласти край. У передмові також представлено фотографію, виявлену В. І. Науком в Інституті рукописів НАН України в особистому фонді відомого мистецтвознавця і етнографа С. Таранушенка. За припущеннями, вона могла бути зроблена з портрета Де ля Фліза, який ще на початку 30-х років зберігався у Ніжинському музеї. Хоча В. І. Науко і вважає пошук завершеним, віримо — це не останнє відкриття. Адже вдалося при підготовці цього видання повернути із забуття один із альбомів Де ля Фліза "Коротка етнографія Київської губернії..." (Сквира, 1854), який зберігається в Архіві НАН Росії у Санкт-Петербурзі.

Як і кожна робота над пам'яткою такого масштабу, вона вимагала від упорядників особливих зусиль. Необхідно було зважити на ряд обставин — різний за обсягом і змістом текстовий матеріал, що містився в дев'яти альбомах, розкиданих по декількох архівосховищах; різноманітність авторського ілюстративного матеріалу (при певному дубляжі окремих сюжетів та малюнків); монорегіональність дослідження, його майже 150-річна віддаленість тощо, не кажучи вже про суто технічні проблеми, пов'язані з виготовленням кількох сотень кольорових слайдів. Обрана структура видання видається доречною — вже в I-му томі вдалось досить повно і всебічно репрезентувати фактичний і ілюстративний матеріал етнографічного, фольклорного, історичного, частково — краєзнавчого профілю. Наявність перекладу французького тексту українською мовою значно полегшує роботу з ним, створює умови для подальшого більш активного залучення текстового матеріалу не лише до наукового, але й до масового культурологічного користування.

Відомо: окрему, не менш цікаву і вагому частину публікації джерела, становлять ко-

ментарі. Їх підготовка до даного видання видається справою не тільки захоплюючою, але й вельми вдячною. Це виняткова можливість не тільки зіставити спостереження Де ля Фліза майже 150-річної давності, до того ж, вузькорегіональні, із сучасними даними, наведеними в фольклорно-етнографічних, історичних, антропологічних та інших дослідженнях, але й, по можливості, продовжити і доповнити їх. Те, що "діалог" крізь півтора століття проходитиме на рівних, не викликає сумніву, адже в "Передмові" автори наголосили — "титанічна праця цього дослідника аж ніяк не була "розвагою" (с.18). Скрупульозність, з якою вичленовувалися окремі сюжети, поняття та терміни для коментарів, їх наповненість ґрунтовним фактичним та теоретичним матеріалом підтверджують, що упорядники були свідомі важливості свого завдання. Зазначимо точно підібраний — особливо поважний по відношенню до автора — тон коментарів, хоча іноді і важко було встояти перед спокусою "дорікнути" із сьогодення — "не помітив" "не відбиває повністю" (с. 185), "дещо поверхово оцінив" (с. 191). Автори професійно виконали одне з основних завдань коментарів до такого роду видань — уточнення відомостей, поданих Де ля Флізом. Широке коло залучених при тому архівних і літературних джерел — є тому підтвердженням. Серед багатьох коментарів виділимо, зокрема, такі, як вдумливі, ґрунтовні пояснення до всіх етнографічних сюжетів і історичної частини альбомів, узгодження спостережень Де ля Фліза з сучасними антропологічними дослідженнями, нагадування про висновок К. Широцького (1913 р.) щодо зображеного в альбомі чоловічого портрета — він не має ніякого відношення до славетного гетьмана Івана Мазепи тощо.

Прагнення упорядників подати при тому якнайбільше відомостей загального характеру з того чи іншого питання — зрозуміле, але, на мій погляд, не завжди виправдане. Адже в доробку Де ля Фліза маємо одну з перших документальних фіксацій своєрідності комплексів традиційно-побутової культури у межах відповідних історико-етнографічних регіонів України. Як справедливо зазначено в "Передмові", доцільність такого підходу була стверджена Де ля Флізом апіорі. І тим вагомішим був би внесок сучасних дослідників, якби у доборі матеріалу для пояснення деяких фрагментів більш послідовно дотримувалася принцип етнографічної ареалістики, а залучення широкого порівняльного матеріалу підпорядковувалося цій основній ідеї. Зрозумілий брак літературних відомостей міг

бути хоча б частково компенсований використанням архівного матеріалу, зокрема тих записів, що зберігаються в рукописних фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Саме тому видаються подекуди недоречними посилання на літературу узагальнюючого плану, зокрема на навчальний посібник "Культура і побут населення України" (К. 1993) (с. 174).

На жаль, упорядникам і видавцям у факсимільній частині публікації при відтворенні різноформатних альбомів з технічних причин не вдалося точно передати розміри аркушів джерела та повністю дотриматися реальних пропорцій між окремими малюнками. Довелося піти на зменшення розмірів ілюстрацій, проте міри зменшення не зазначено. Видається, що включення до видання особливих вказівок: наскільки факсиміле відбиває оригінал, елементів контролю якості відтворюваного зображення (масштабної лінійки — для оцінки справжніх розмірів аркуша, конт-

рольної шкали для оцінки інтервалу шільностей, контрасту й передачі кольору тощо) (Детальніше див.: Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Частина 1: Проект. — К. 1995. — С. 14—21) зробило б це видання взірцем для подібного роду публікацій.

Наостанок хотілося подякувати колектив упорядників і видавців першого тому рукописної спадщини славетного "чужинця" Д. П. Де ля Фліза. Майже через півтора століття вони не просто віддали належне титанічній праці дослідника, для якого Україна, за його словами, стала "другою батьківщиною". Вони наблизили до нас глибину традицій і культури українського народу. Хочеться вірити, що незабаром з'являться наступні томи видання, і повний корпус пам'ятки стане надбанням сучасників.

Олена БОРЯК

Київ



ХРИСТОС ВОСКРЕС!

1. Христос воскрес! (2)
Радість з неба нам являє,
Пасха красна днесь вігає.
Радуйтеся ширю нині,
Бог дав щастя всій родині,
Бог дав радість нам.

2. Христос воскрес! (2)
земленька зі сну збудилась,
В трави, квіти замаїлась.
Звір і птичка веселиться,
Миром Божий світ краситься.
Люди! Мир дав Бог з небес:
Христос воскрес! (2)

3. Христос
воскрес! (2)
Радуйтеся, Божі люди,
Хай між нами гнів не буде,
Хай пвіте любов все Божа,
Чиста, мила, мов пвіт-рожа.
Бо любов прийшла з небес:
Христос воскрес! (2)